

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarni tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi.....	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari.....	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunaliyevna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdikulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdikulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdikulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

BALIQCHILIKDA KLASTERLARNI TASHKIL ETISHNING NAZARIY ASOSLARI

Olim Murtazayev

I.f.d., TDIU Samarqand filiali direktori, professor

Muydinov Olim Bekmuratovich

TDIU Samarqand filiali tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo'jaligida klasterlar tashkil etish zaruriyati, agroklasterning afzalliklari va kamchiliklari, klasterlarning boshqa kooperatsiya va birlashmalardan farqi, klaster ishtirokchilarning o'zaro iqtisodiy aloqalari, baliq yetishtirish va uni realizatsiya qilishdagi hozirgi muammolar, ularni klasterlar tashkil etish orqali yechish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Klaster, agroklaster, baliqchilikda klaster, shartnomaviy munosabatlar, qorizantal boq'liqlik, vertikal boq'liqlik.

Abstract: In this article, the need to establish clusters in agriculture, the advantages and disadvantages of agroclusters, the difference of clusters from other cooperatives and associations, the special economic relations of cluster participants, the current problems in fish production and its realization, and their solution through the establishment of clusters. suggestions and recommendations are given.

Key words: Cluster, agrocluster, cluster in fisheries, contractual relations, horizontal relationship, vertical relationship.

Аннотация: В данной статье рассмотрены необходимость создания кластеров в сельском хозяйстве, преимущества и недостатки агрокластеров, отличие кластеров от других кооперативов и объединений и особые экономические отношения участников кластера. Кроме этого рассматриваются решение современных проблем рыбного производства и его реализации. Даны научные предложения и рекомендации по их решению путем создания кластеров.

Ключевые слова: Кластер, агрокластер, кластер в рыбном хозяйстве, договорные отношения, горизонтальная связь, вертикальная связь.

KIRISH

O'zbekistonda bir qancha sohalarida klasterlarning tashkil etilishi, xususan, paxta-to'qimachilik klasterlari, meva-sabzavot klasterlarining tashkil etilishi o'zining ijobiy samarasini bermoqda. Bu esa qishloq xo'jaligining boshqa sohalarida ham klasterlar tashkil etishga rag'bat uyg'otmoqda. Qishloq xo'jaligida klasterlar tashkil etishdan asosiy maqsad sanoat bilan uzviy aloqani bog'lash, bu orqaqli mahsulot yetishtirishda ko'proq qo'shimcha qiymat yaratish va bundan klaster ishtirokchilarining barchasini qo'shgan hissasiga yarasha manfaat ko'rishini ta'minlashdan iborat. Bunda har bir ishtirokchi faoliyati natijasi qolgan ishtirokchilarning natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi va bu ishtirokchilarning hamkorlikda harakat qilishiga sabab bo'ladi.

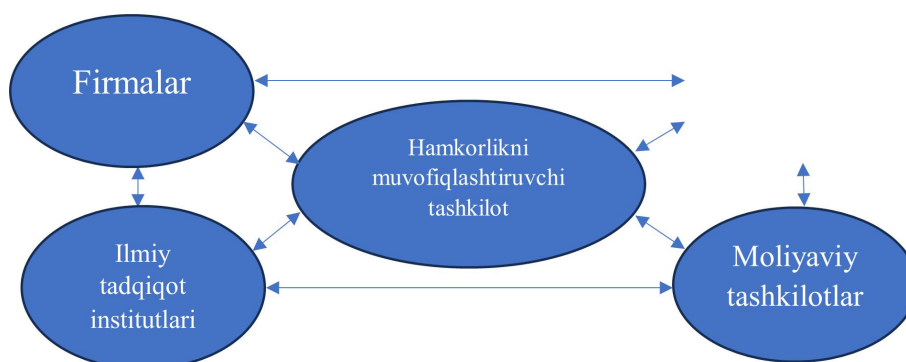

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolaning metodologik asosi nazariy, amaliy va statistik ma'lumotlarni, O'zbekiston Respublikasi qonun va qonun osti hujjatlarni, ilmiy manbalar va nashrlarni o'rganish natijasida shakllantirildi. Tadqiqotda nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqliklarga asoslanib, shu bilan birgalikda analiz va sintez, taqqoslama tahlil kabi usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Klasterlar bu – umumiy va bir-birini to'ldiruvchi tomonlar bilan muayyan sohada bog'langan kompaniyalar va institutlarning geografik jihatdan yaqin guruhi hisoblanadi. Klasterlar bir-biriga bog'langan tarmoqlar va raqobat uchun muhim bo'lgan boshqa obyektlarni o'z ichiga oladi va ular universitetlar, standartlarni ishlab chiqish agentliklari, ilmiy-tadqiqot institutlari, kasb-hunar ta'limi markazlari va savdo birlashmalari kabi davlat va boshqa muassasalardan iborat bo'lishi mumkin¹. Aynan shu klasterlar, mintaqamizda o'sha vaqtlar faoliyat olib borgan ASM qatori xorijda paydo bo'lgan edi. Bu yerda asosiy masala ASM tizimida asosiy ishlab chiqaruvchi hisoblangan qishloq xo'jaligida faoliyat, yer davlat mulki sharoitida amalga oshganligidir. Klasterning eng sodda ko'rinishida quyidagi tomonlar ishtirok etadi: firmalar, hukumat, ilmiy tadqiqot institutlari, moliyaviy tashkilotlar va hamkorlikni muvofiqlashtiruvchi tashkilot (1-rasm).

1-rasm: Klasterning eng oddiy ko'rinishi

Hamkorlikni muvofiqlashtiruvchi tashkilot rasmiy yoki norasmiy tarzda tuzilishi mumkin va uning asosiy vazifasi klaster ishtirokchilarining manfaatlarini o'zaro uyg'unlashtirishdan iborat bo'ladi.

Klasterlar tabiatan o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, turli vaziyatlarga mos keladigan konsepsiyaning turli xil qo'llanilishi hisoblanadi². Bizning fikrimizcha, klaster tushunchasining kaliti sifatida quyidagi elementlar qabul qilingan:

- geografik joylashuv – bir faoliyat turi bilan shug'ullanuvchi firmalarning bir-biriga yaqin joylashuvi, bunda biror bir firmada texnik va texnologik o'zgarish sodir bo'ladigan bo'lsa, qolgan firmalar ham bu o'zgarishni o'zlashtirishga harakat qiladi;
- ixtisoslashganlik – klasterlar barcha ishtirokchilar bilan bog'liq bo'lgan asosiy faoliyat atrofida joylashgan bo'ladi;
- ishtirokchilarning ko'pligi – klasterlar nafaqat firmalardan iborat bo'lishi, balki hamkorlik qilish maqsadida davlat organlari, ilmiy tadqiqot institutlari, moliya sektori a'zolari va boshqa tashkilotlarni ham jalb qiladi;
- raqobat va hamkorlik – bunda firmalar hamkorlik qilgan holda o'zaro ijobiy raqobatda bo'ladi;
- tanqidiy yondashuv – ichki rivojlanishga erishish uchun firmalar o'z faoliyatini tanqidiy qayta ko'rib chiqish talab etiladi;
- klasterning hayotiy aylanishi davri – klasterlar faoliyatida vaqtinchalik qisqa muddatli loyihalarga emas, balki uzoq muddatga mo'ljallangan istiqbolli loyihalarga asoslaniladi;
- innovatsiyalar – klasterlardagi firmalar texnologik, tijorat va boshqaruv jarayonlarida o'zgarishlarga duch keladi va bunda innovatsion yondashuv talab etiladi;

¹ Porter, M (1998). Clusters and the new economics of competition. Harvard Business Review, 76, 77–91.

² Andersson, T., Schwaag-Serger, S., Sörvik, J., & Wise, E. (2004). Cluster policies whitebook. IKED-International Organisation for Knowledge Economy and Enterprise Development.

- klasterlar faoliyatida kreativlik – har bir rahbar, u kichik firma bo'ladimi yoki klasterlar boshqaruvi rahbari bo'ladimi, qat'i nazar, kreativ, yangiliklarga ijobiy munosabatda bo'ladigan, bilimli va tajribali bo'lishi kerak;
- ishtirokchilar o'rtasida ilmiy asoslangan shartnomaviy munosabatlar – ya'ni, ular o'rtasida mahsulotni birlamchi yetishtirishdan tayyor mahsulotgacha jarayonda yaratilayotgan qiymatning odilona taqsimlanish va qayta taqsimlanishida qonuniy hujjat asosida kelishilgan bo'lishi kerak.

Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, klasterlarni tashkil etishdan asosiy maqsad qo'shimcha qiymat yaratish hisoblanadi va bu yaratilgan qo'shimcha qiymatdan klasterning barcha bo'g'inlari manfaatdor bo'lishi kerak. Klasterlar raqobatni ham, hamkorlikni ham bir vaqtini o'zida qo'llab quvvatlaydi. Raqobatchilar mijozlarni jalb qilish va saqlab qolish uchun kuchli raqobatlashadilar. Agar kuchli raqobat bo'lmasa, klaster ham barbod bo'ladi (1-jadval).

1-jadval: Klasterlarning o'ziga xos xususiyatlari va ularning namoyon bo'lishi

Klasterning o'ziga xos xususiyatlari	Tavsifi
Klaster a'zolari o'rtasidagi aloqalar	Kuchli vertikal va gorizontal bog'liqliklarning mavjudligi. Vertikal bog'liqliklar fermer va uning ishlab chiqarish materiallarini yetkazib beruvchisi o'rtasida yoki fermer va uning mijozlari o'rtasida mavjud bo'lgan iqtisodiy aloqalardir. Gorizontal bog'liqliklar esa fermerlarning o'zaro iqtisodiy munosabatlarini tasvirlab beradi.
Resurslarning harakatchanligi	Malaka oshirgan xodimlar o'z xohishlariga ko'ra klaster komponentlari orasida harakat qilishadi va shu bilan birga nou-xauga ega bo'lishadi. Bilimlar klaster ichida rasmiy va norasmiy ravishda erkin almashiladi.
Tadbirkorlik harakati	Yangi ishlanmalarni tijoratlashtirish, biznes modeli bilan tajriba o'tkazish va yangi bozorlarni yaratish tadbirkorlik harakatini ifoda etadi.
Global strategik istiqbol	Chet eldan yangi bozorlar va yangi resurslar manbaini izlash global strategik rivojlanishga asos bo'ladi.
Manfaatlarni uyg'unlashtirish	Umumiy muammoga yechim topishga intilish natijasida turli xil klaster a'zolari o'rtasidagi hamkorlik rivojlanib boradi.

Klasterlarni tashkil etishda davlat tomonidan agroklastarlarga ko'proq e'tibor berishning sabablaridan biri bu qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda subsidiyalar ajratilishini kamaytirish hisoblanadi. Agroklastarlarning quyidagi afzalliklarini sanab o'tishimiz mumkin:

- qo'llab-quvvatlovchi tashkilotlar va boshqa klaster a'zolari bilan o'zaro hamkorlik natijasida klasterdagi barcha ishtirokchilar o'rtasida innovatsiyalarning keng joriy etilishi;
- raqobatbardoshlikni oshirishda bozorlar va ma'lumotlarni qo'lga kiritish imkoniyatlarining oshishi;
- kichik fermer xo'jaliklarini bozorga yo'naltirilgan va qo'shilgan qiymatga ega mahsulot ishlab chiqarishini rag'batlantirish va ularning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi;
- kichik fermer xo'jaliklarining xalqaro bozorlar tomonidan belgilangan yuqori standartlarga moslashishi natijasida yuqori qiymatli eksport bozorlarida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

Agroklastarlar bir-biriga geografik yaqin joylashgan kompaniyalar o'zaro hamkorligi natijasida paydo bo'ladi, bunda biror bir kooperatsiya tashkil etishga ehtiyoj sezilmaydi. Yaqin joylashish natijasida firmalarning ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va samaradorlikni oshirish kabi quyidagi imtiyozlarga ega bo'ladi:

- **Mehnat bozorida unumli foydalanish.** Xodimlar tomonidan ish o'rinlari uchun raqobat natijasida malakali mutaxassislarni ishga jalb etish imkoniyati;
- **Ma'lumotlarning tez almashinuvi va yetkazib beruvchilarning ixtisoslashuvi.** Ta'minotchilar o'z mijozlariga yaqin joylashishga harakat qiladilar, shuning uchun transport xarajatlarini kamaytiradi yoki mahsulot va xizmatlarini mijozning talablariga moslashtiradilar.
- **Bozorlarning integratsiyalashuvi.** Tovar mahsulotlarini yetkazib beruvchilarning ma'lum bir geografik hududda joylashishi tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi va bu iste'molchilarga o'z mahsulotlarini yetkazishni osonlashtirdi.

Quyida klasterdan boshqa turli uyushmalarning undan farqi tahlil qilingan (2-jadval).

2-jadval: Mavjud faoliyat ko'rsatgan turli birlashmalarning farqlari

Nomlanishi	Klasterdan farqi	Klasterlar
Erkin iqtisodiy zona (EIZ)lar	EIZlar odatda hukumat tomonidan shakllantiriladi va tashabbuslar yuqoridan pastga yo'naltiriladi, EIZlar ko'pincha hukumatning imtiyozli qonunlari asosida faoliyat yuritadi, yuqori texnologiya va kapital talab qiluvchi sektorlarda ishlaydi,	Klasterlar esa odatda jamiyat tomonidan shakllanadi va tashabbuslar pastdan yuqoriga yo'naltiriladi. Klasterlar odatda past texnologiya va mehnat talab qiladigan tarmoqlarda ishlaydi.
Agrosanoat majmuasi	Agrosanoat majmuasi klasterlardan farqli o'laroq aniq geografik joylashuvga ega emas.	Klasterlar esa kengroq imkoniyatga ega, chunki ular ishlab chiqarishda bevosita ishtirok etmaydigan universitetlar kabi yordamchi tuzilmalarni o'z ichiga oladi.
Agrosanoat parklari	Agroparklarda esa bu imkoniyat yo'q.	Klasterlarda agrosanoat parklaridan farqli o'laroq bilimlarni bo'lishish imkoniyati yuqoriroq.
Agroeksport zonalari	Agroeksport zonalari hukumat tomonidan tashkil etilib, eksportga mo'ljallangan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarilishi turli moliyaviy imtiyozlar va moliyaviy vositalar orqali qo'llab-quvvatlanadi.	Klasterlarda aksincha.
Kooperativlar	Kooperativ – bu jismoniy yoki yuridik shaxslarning birgalikda tadbirkorlik faoliyatini olib borish uchun ixtiyoriylik asosida birlashuvi hisoblanadi. Kooperativlar to'liq huquqli xususiy korxonalar bo'lib, unda a'zolar yoki "shaxslar birlashmasi" tadbirkorlikdan ustun turadi.	Klasterlarda umumiy mulk mavjud emas. Klasterlarda esa aksincha tadbirkorlik munosabatlari ustun turadi.

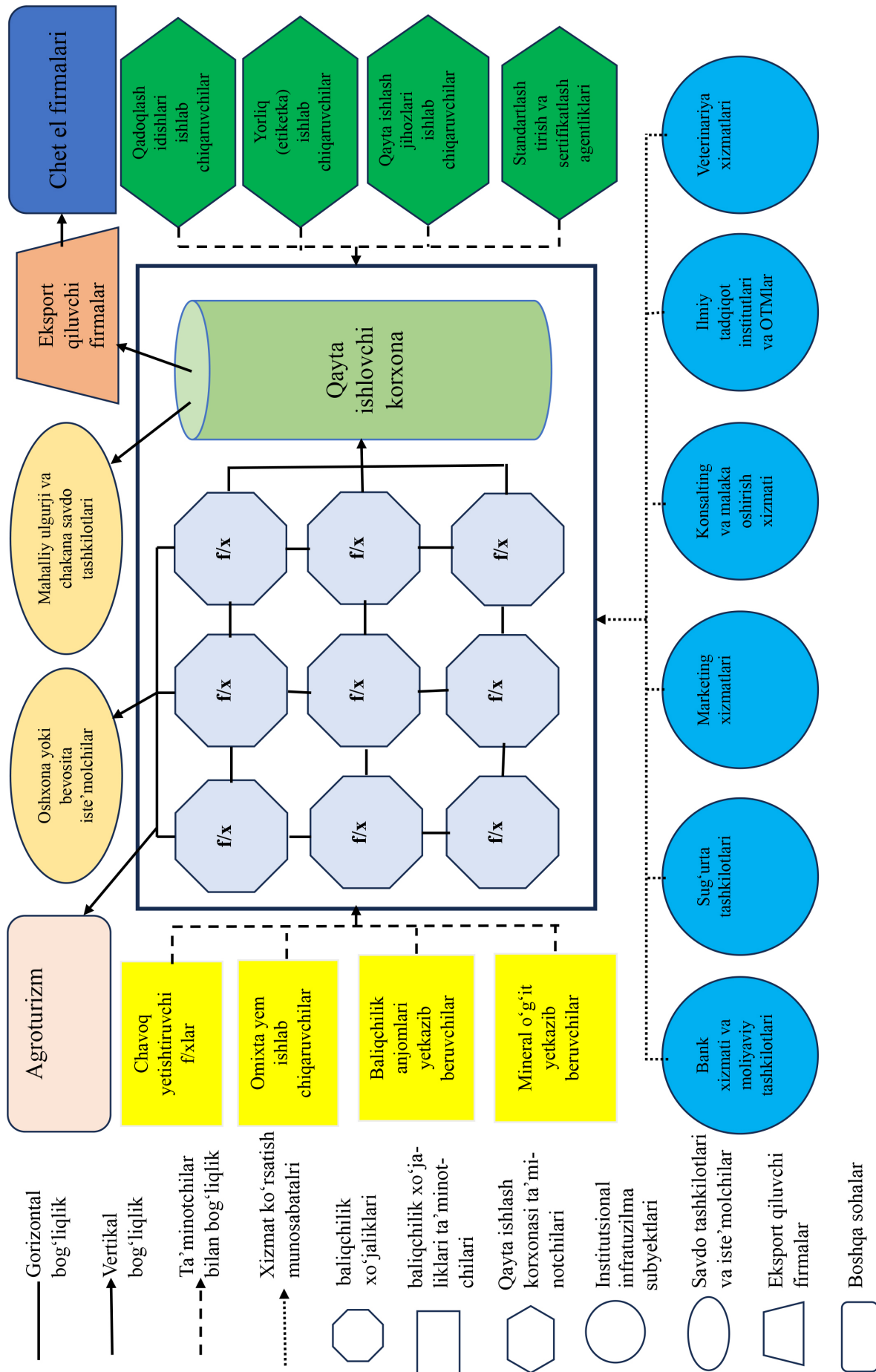
Boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlari kabi baliq mahsulotlari bozori mukammal raqobatlashgan bozor turiga kiradi. Bunda bozorga kirish va chiqish cheklanmagan. Ilmiy adabiyotlardan bizga ma'lumki, mukammal raqobatlashgan bozor sharoitida raqobatchilar mahsulot narxi bo'yicha raqobat qiladilar va sifatli mahsulotning qiymati bozor narxidan baland bo'lishi mumkin. Odatda mukammal raqobatlashgan bozor sharoitida alohida biror ishtirokchining bozor muvozanatiga ta'sir qilishi imkonsiz. Bozor qonuniyatiga ko'ra raqobatchilar xarajat va narxlarni pasaytirish, sifatni oshirish, yangi iste'molchilarni jalb qilish, yangi bozorlarni topish kabi harakatlar orqali ustun mavqeyiga ega bo'lishga intiladilar. Raqobatni cheklash jamiyatga qimmatga tushadi va bu bozor qonuniyatiga zid hisoblanadi.

Hozirda O'zbekistonda baliqchilik xo'jaliklari xarajatlarni pasaytirish maqsadida balanslashgan omixta yemlar o'rniga, o'zlari dukkakli don ekinlarini maydalab yem qilib baliqlarga ozuqa sifatida bermoqda. To'g'ri bu baliq tannarxini anchagina pasaytiradi, lekin sifatli omixta yem bilan boqilgan baliq go'shtidan keskin farq qiladi. Ikkinchi tomondan, sifatli omixta yem bilan baliq yetishtirayotgan baliqchilik xo'jaliklari o'zlarining mahsulotlarini qiymatidan past narxda bozorda sotishga majbur bo'lmoqda. Mana shunday sharoitda sifatli baliq yetishtiruvchi baliqchilarga klasterga o'xshagan tizim zarurki, ular o'zlarining sifatli mahsulotlarini bozor narxidan baland narxda sotish imkoniyati vujudga kelsin. Shu bilan birga narxi bozor narxidan qimmat bo'lsada sifatli baliq mahsulotini sotib olishga tayyor xaridorlarning ham talabi qondirilsin.

Quyida baliqchilikda klasterida ishtirokchilarning o'zaro aloqalarni sxema ko'rinishida tasvirlashga harakat qildik (2-rasm).

Baliq yetishtirishda xarajatlarning 30-50% qismini ozuqa xarajatlari tashkil etadi va bu baliqchilarning tashqi moliyaviy manbalardan foydalanish zaruratini yuzaga keltiradi. Hozirgi tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlar barcha qishloq xo'jaligi tarmoqlariga mos kelmaganligi kabi, baliqchilarga ham mos kelmaydi. Bizga ma'lumki tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlarining qaytarilish grafida mahsulotni tayyor holga kelib, bozorga chiqarilib sotilguncha bo'ladigan oraliq uchun imtiyozli muddat berish imkoniyati mavjud emas. Bunda baliqchilarga an'anaviy bank tizimidan ko'ra boshqa moliyaviy manbalar zarur bo'lmoqda.

Baliqchilikda yana bir muammolardan biri bu mahsulotni sotish bilan bog'liq bo'lgan muammo hisoblanadi. Bozorga bir vaqtning o'zida ko'p mahsulotning chiqishi narxni keskin pasayib ketishiga sabab bo'ladi. Baliq havzalarining aholi yashash joylaridan uzoqligi uni qo'riqlash bilan bog'liq muammolarni yuzaga chiqaradi. Bundan tashqari, baliq mahsuloti tez buzuluvchan bo'lib uni uzoq vaqt saqlash qiyinchiliklar tug'diradi, tirik holda baliqni tashish qo'shimcha xarajat talab qiladi. Demak mavsum oxirida yetishtirilgan katta hajmdagi baliqlarni qayta ishlash zaruriyati vujudga keladi. Qayta ishlangan baliq mahsulotlarini uzoqroq vaqt saqlash imkoniyatini beradi bu esa baliq yetishtirish samaradorligini oshiradi. Qayta ishlangan baliq mahsulotlarini esa chet elga eksport qilish yoki mahalliy iste'molchilarga sotish imkoniyatini beradi.

2-rasm: Baliqchilik klasterining tavsifiya etilayotgan tarkibiy tuzilishi

Bizga ma'lumki, chet el bozorlariga mahsulot eksport qilishda xalqaro standartlardan foydalaniladi. Bunda qishloq xo'jalik mahsulotlariga Global G.A.P., Organic, HACCP kabi xalqaro sifat sertifikatlarini olish talab etiladi. Xalqaro standartlarning yana bir afzallik tomoni ular mahsulotni yetishtirishdan toki qayta ishlanib tayyor mahsulotga aylanguncha bo'lgan jarayonlarga o'zlarining qat'iy standart talablarini qo'yadi. Bu esa klaster tizimi ishtirokchilarning barcha bo'g'inlarini birgalikda harakat qilishga undaydi. Xalqaro sifat sertifikatini olgan qayta ishlovchi korxona esa ta'minotchilari bilan shartnomaviy munosabatlarini rivojlantiradi va bu esa qayta ishlash uchun xom ashyo ya'ni baliq yetishtiruvchi xo'jalik yurituvchi subyektlarning tavakkalchilik bilan bog'liq xavf-xatarlarini kamaytiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mukammal raqobatlashgan bozor sharoitida iste'molchilarning sifatli mahsulotga bo'lgan talabini klasterlar tashkil etish orqali qondirish mumkin. Klaster tizimini tashkil etishning asosiy maqsadi mahsulot yetishtirishning dastlabki bosqichidan toki tayyor mahsulot bo'lguncha bo'lgan jarayonni yagona tizimga birlashtirishdan iborat. Bundan tashqari mahsulot yetishtirishda qo'shimcha qiymat hosil qilinadi va mahsulotni chet elga eksport qilish imkoniyati vujudga keladi.

Yuqoridagilarni inobatga olib baliqchilikda klaster tizimini tashkil etishda quyidagi ishlarni amalga oshirish lozim deb hisoblaymiz:

- baliqchilik sohasida klasterlar tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqish;
- baliqchilik sohasidagi xo'jalik yurituvchi subyektlarning shartnomaviy munosabatlarini tartibga solish;
- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishning mavsumiy xarakterga ega ekanligini hisobga olib moliyaviy tizimni ishlab chiqish;
- iste'molchilarga sifatli mahsulot haqidagi axborotni yetkazishda marketing xizmatlaridan keng foydalanish;
- baliqchilik xo'jaliklari xodimlarining malakasini oshirish maqsadida tajribali baliqchilik xo'jaliklari xodimlari ishtirokida master-klasslar tashkil etish;
- veterinariya va konsalting xizmatlaridan keng foydalanish;
- chet el bozorlariga mahsulot eksport qilish uchun xalqaro sifat sertifikatlarini olish;
- sohani jozibadorligini oshirish maqsadida agroturizm kabi boshqa sohalar bilan munosabatlarni yo'lga qoyish. Aynan shu yerda, turistlarning qaysi davlatlardan kelayotganligini hisobga olgan holda, ovqatlantirish taomnomasini o'rganish va unga oldindan tayyorgarlik ko'rish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Porter, M (1998). Clusters and the new economics of competition. Harvard Business Review, 76, 77–91.
2. Andersson, T., Schwaag-Serger, S., Sörvik, J., & Wise, E. (2004). Cluster policies whitebook. IKED-International Organisation for Knowledge Economy and Enterprise Development.
3. FAO. 2020. The State of World Fisheries and Aquaculture 2020. Sustainability in action. Rome.
4. O.Murtazayev, G'.Ibragimov. Agroxizmat korxonalari va fermer xo'jaliklari o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar samaradorligini oshirish. // Monografiya. – Nukus; "ILMPAZ" nashriyoti, 2024-y. 132 b.
5. Qaxramonov B.A., Mullaboyev N.R. Intensiv usulda baliq yetishtirish. T.: "Tasvir" – 2021.
6. Ibragimov, G. A., Janibekov, F. B., Nazarova, M. S., Tursunov, O. M., & Khurramov, A. M. (2020). The role of agricultural clusters in increasing the efficiency of Agriculture. In Colloquium-journal (No. 14-2, pp. 6-9). Golopristskiy miskray-onniy sentr zaynyatosti= Golopristskiy rayonniy sentr zanyatosti.
7. Bekmuratovich, M. O. (2022). Methods Of Increasing Efficiency Of Fish Farming In Intensive Method // The Journal of Economics, Finance and Innovation, 1(2), 110-118.
8. Muydinov, O. B. (2022). Baliqchilikda innovatsion resurs tejamkor texnologiyalarni qo'llash orqali samaradorlikni oshirish // Academic research in educational sciences, (Conference), 57-61.
9. Olim, M., & Bekmuratovich, M. O. (2023). Importance Of Haccp System In Ensuring Food Safety Through Fisheries Development // The Journal of Economics, Finance and Innovation, 102-109.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.